С. 335.

Год I. Януари Кн. I.

МАКЕДОНИЯ

ПОЛИТИЧЕСКО, НАУЧНО И ЛИТЕРАТУРНО СПИСАНИЕ

СОФИЯ — НАРОДНА ПЕЧАТНИЦА "ВИТОША" 1922.

Един неоценен още македонски герой.

Ив. Попов († 1921).

Който отдалеч гледайки оценява непосилната революционна борба за освобождението на Македония по досега стигнатите външни резултати, ще я счете за обикновена проява на една безогледна самонадеяност, завършила с пълна катастрофа. Съвсем инак обаче ще се произнесе един ден историята, когато станат в подробности известни великите подвизи на самия народ и на водителите му — малки и големи — в тая гигантска борба. Тя изкара на яве много народни добродетели, проявили се с такава сила и чистота, каквито в подобни исторически моменти, редко сж показали други, по големи и по-културни народи. А особено трябва да се изтъкне, че между ръководителите на революцията се отличиха множество хора с железни характери и безпримерен патриотизъм — герои, сравнително по-редки у нас, и затова заслужаващи особена почит. Македонската революция от към тая си вътрешна страна просто поразява с изобилието от чудни примери на пълно себеотрицание и на небивал героизъм. Ето защо трябва за насърчение на младото ни поколение, грижливо да се подберат и да се изнасят на яве подробности от тоя род из досегашната революционна епоха на Македония. От своя страна имам намерение да дам такъв ценен принос, който ще обнародвам, щом се намерят за това нуждните средства, цял ред спомени из дейността на най-видните наши македонски революционери, които аз

сѫм записал, разпитвайки самите тях, сега вече почти всички покойници.

Зе сега искам да напиша нещичко за пѫрвите стѫпки в служба на Македонското освободително дело на покойния

Костурски войвода Иван Попов, чиято необикновена смѫрт през миналото лето*) силно ме порази. И сега още не зная що е накарало добрия, кроткия и скромния Попов така

*) На 15 септември 1921 год.

страшно да свѫрши с себе си, да се самоубие сред канарите на Витоша над Драгалевския монастир, близу до извора „Паша-бунар", гдето след дѫлго време овчарчета откриха прогнилия му труп. Безсѫмнено той много и незаслужено ще да е страдал, и в своята скромност види се, той не е дрѫзнал да се оплаква, а е предпочел тихо и безмѫлвно да си отиде.

Ала наша длѫжност е да овековечим духа му за пример на живите. Попов беше необикновено чиста душа с твѫрд характер. Той нямаше училищно образование, при все това се отличаваше с вродена интелигентност. Може би тѫкмо заради това неговите добродетели ми правеха по-силно впечатление. Той представляваше добрия, непокварен юначен бѫлгарин, угнетения с векове, но несломения народен дух. За душевното величие на тоя юнак прост бѫлгарин, Иван Попов, можем си сѫстави истинско понятие само ако бихме проследили по-подробно цялата му дейност в Македония. Ала затова страниците на списанието тук не стигат, та ще се огранича за сега да разкажа само, както казах, началото на неговата дейност — пѫтуването му през Гѫрция до Костурско, гдето той за прѫв пѫт влиза в непосредствено сѫприкосновение с революционизирания народ и става негов водител и учител.

Иван Попов (Поп Костадинов) е роден на 1871 год. в село Лески, Неврокопско. Той беше хубав, висок и снажен мѫж, с руси коси и твѫрде благ поглед. Баща му е бил свещеник. До 18-та си година Попов слугувал в селото си и в околността. Тепѫрва вѫзрастен той се научил да чете и да пише. На 1889 год. минал в Бѫлгария и постѫпил на военна служба — в Сливенския пехотен полк в който останал на свѫрхсрочна служба до 1895 год. и достигнал до чин фелдфебел. Тогава се заговорило в печата за македонско вѫзтания, което силно заинтересувало Попова. На него е влиял и брат му, който бил в Сливен. И двамата решили да вземат участие вѫв вѫзстанието и да се запишат доброволци в една чета, която щяла да се образува тогава. Попов побѫрзал да си даде оставката от военната служба. Ала след дѫлги перипетии четата не се разтурила. Попов, трѫгнал с голяма охота да се бори за Македония, не искал и да се завѫрне в Сливен, било го и срам дори. Затова решил да влезе в една по-малка чета, която войводата Кочо Лютата,[1] с когото случайно се запознал, е готвел за Македония. В Дупница, когато Кочо Лютата бил отишѫл в Кйостендил да вземе пушки от един комитетски склад, властта ги подушила, и околийският началник с „голяма грубост" подкарал и двамата братя пеш кѫм София, за да ги интернира. Когато пристигнали в София, узнали, че Трайко Китанчев се поминал, и разбрали, че минаването в Македония е невѫзможно. Попов,

1) от с ковачевицо, неврокопско

освободен, тогава се върнал в Сливен, постъпил пак на военна служба и останал там до 1902 год.

През пролетта на 1902 год. дошел в Сливен Димитър Стефанов, представител на Вътрешната револ. организация. Узнал за Попов, срещнал се с него и му предложил да отиде за войвода инструктор в Македония. „Аз се *бях обещал* да служа на това дело — разказваше ми Попов — и чаках само да ме поканят, та веднага се съгласих. Димитър ми каза, че интересът на делото изисква, да бъдем привързани към Организацията, а не да се влияем от личности. Отговорих му, че аз само на делото искам да служа". Попов заминал за Пловдив, вече уволнен от служба, и тук се срещнал за пръв път с Гоце Делчев. Този му обяснил вътрешното положение, определил му да иде за самостоятелен войвода в Костурско, дал му устави и правилници на организацията. Знаел вече, че има чети и ръководители. От Пловдив дошел в София, от дето със седем души другари, всички снабдени с паспорти, тръгнал на 2 май 1902 год. през Варна — Цариград — Пирея за Гърция и от там за Костурско. Другарите му били Коста Калканджиев от Малко Търново, който бил предназначен за войвода; Дамян Илиев от с. Загоричани (Костурско), по рано учител в Македония; Коста Василев от с. Блаца (Костурско), работник; Кочо Василев от с. Кондороби (Костурско), работник, по-рано бил в чета пак по Костурско; Цветко Христов, работник, от с. Кономлади (Костур.) и Димитър Наумов от с. Бабчор (Костурско), работник.

Стигнали в Пирея на 11 май Там ги посрещнал Лазар Киселинчев от с. Косинец (Костур), който знаел че идат. Четирима от другарите на Попов заминали, преоблечени като жетвари, за Лариса, а само Попов, Калканджиев и Дамян минали през Атина за Лариса, дето в къщата на един македонец се въоръжили, като си купили пушки система *Гра*. От тук заминали за село Макрихор, дето преседели в къщата на един друг Македонец Христо, който им служил за куриер. Четирма други македонски българи, като ги видели въоръжени, присъединили се към тях, за да минат по лесно границата за Македония. На 30 юни през нощта тръгнали като чета.

Реката Саламбри трябвало да минат с лодка, която се кара с въже. За да минат, без да ги забележи воденичарят срещна, Калканджиев се съблякал, преплавал реката и докарал лодката към тях. Но лодката била повредена и имало вода в нея. Без много да гледат, наскочили петима в нея, и като забележили, че има вода, изхвърлили малко с тенеке от водата, и казали, че нищо няма, можело да се върви. Две момчета о време се разколебали и бързе слезли из лодката; едно от тях, като казали другите, че нищо опасно няма, пак влязло в лодката и потеглили. Когато достигнали до сред

реката, въжето се скъсало, лодката се преобърнала — било е нощно време — и всички се удавили освен Калканджиев, който успял плавайки да се върне към другите на брега на реката. Калканджиев останал гол; другарите му дали едно палто, гащи и риза, та се облякъл. Между удавените бил и техният куриер, а останалите никак не познавали местността, та тръгнали на посоки все по реката. Сутринта минали реката с друга лодка и един влах ги завел до границата, гдето се отдалечил да разглежда уж дали няма на близу пост, и изчезнал. Докато да дочакат от Лариса друг куриер, за който изпратили известие, проводили две свои момчета да търсят хляб в едно село. Но един гръцки войник се усъмнил в тях, уловят ги и с бой ги накарват та казали, где сж другарите им. На сутринта ги заобикаля гръцка потера. „Ние мислихме, мислихме — разказва Попов — да открием ли огън защото межехме да ги избием, но като нямахме водач, межехме сетне да бъдем изловени и да виснем на бесилката Предадохме се С вързани назад ръце ни подкараха. На мене вързаха силно ръцете, и то така силно, че и пръстите ми отсекоха на ръцете; ако бяха ни подържали още няколко време така, щяхме да попадаме. Мене ми окачиха и втора пушка на шията. Един по-влиятелен човек се смили, като ни видя така лошо вързани — беше почти спряло движението на кръвта в ръцете — та ни поотпуснаха малко въжето. Поведоха ни към града Търново. Вървяхме около 3—4 часа. Преди да стигнем в Търново в едно село ни дадоха да ядем. В Търново полицейският пристав, застанал на вратата с един дебел бастун, ще извика: „вътре, куче!" и всекого силно ще удари с бастуна та така ще влезе в затвора, — удряше зверски. Като дойде до мене, бастунът се строши, не зная да ли че посилно удари или че беше от другите удари спукан".

В затвора през нощта прекарали без хлеб, без храна, и останали били и без пари. На другия ден ги изпратили вързани в Лариса. Целият град се струпал да ги гледа. Войниците, които ги конвоирали, взели да пеят, че заловили български комити. От натрупалия се народ едни се заканвали, други скърцали със зъби. В участъка се почнало изследването. „Ние все казваме — разказва Попов — че по частна работа отиваме, да си видим домашните и уж куриерът, влахът, що се удави, ни надумал да вземем по една пушка, та хем да се вардим по пътя, хем като я продадем сетне там, да си изкараме некоя пара печалба". Беха намерили в дрехите на удавените и една връзка с 300 екземпляра от комитетските устави и правилници на Вътрешната Организация и други революционни книжки. Като отричахме — те ни посочиха уставите, а ние рекохме, че може удавеният влах — куриерът да е бил некой комитетски човек". Оставили ги гладни четири дена, и вместо да ги освободят, затворили ги в окръж-

ния затвор, гдето три месеца и половина ужасно прекарали: на влажно место, на голи дъски с по 300 драма хлеб и по 10 пари на ден. След един и половина месец получили малко пари — едни от роднини, други от Комитета. Попов чрез брата си съобщил всичко та получили стотина лева. През тези три и половина месеци се обърнали с молби до българския представител в Атина, г. Цоков, писали му, телеграфирали му, но не получили никакъв отговор. Писали и на гръцкото министерство на правосъдието, и от там никакъв отговор. Най-сетне Попов направил чрез брата си една дописка до „Вечерна Поща", в която молил българското общество да се заинтересуав за тех, та в печата се дигнал малък шум. И покойният Делчев ходил при гръцкия консул в София и види се, вследствие на всичко туй най сетне ги освободили. „Изобщо — казва Попов — тогава гърците страшно преследваха българите. Печатът им ужасно насъскваше обществото против българите. Затваряха, когото сварят българин".

След като били пуснати от затвора, Калканджиев се разкаял и се върнал в България, а Дамян Илиев отишел при баща си в Египет — в Каиро, гдето бил работник в тютюневи фабрики. Попов обаче не се разколебал: „Аз се бех заклел, жив мъртав да ида за където съм тръгнал". Той потеглил с другите момчета заедно с един влах, който бил нарочно изпроводен от костурските ръководители да им бъде куриер. Него гърците в Лариса подушили та го затворили заедно с нашите комити. С новия куриер отишли в града Трикала, гдето си взели три пушки, барут, капсули и пружини, колкото да си имат малко оръжие. Ала този влах, който бил изпратен за куриер, не знаел местността до границата, та за една лира един грък се съгласил да ги доведе до границата, гдето отново ги предал на гръцки селяни. „Пушките си бехме скрили в гората. Гъркът ни беше издал. Откриха ни пушките и ни ги взеха; обърнаха ги против нас. Така минахме границата с голи ръце. На турска територия, в едно гръцко село требваше да преденуваме докато се мръкне. Човекът, който друг път е приимал подобни гости — гърк, който за пари е услужвал, отказа да ни приеме, а ни препоръча един друг човек — ханджия. В това време на срещу да стои един бег, чува разговора и ги попитал, какви сме хора, а гъркът му казал, че аджаба ще да сме комити. Случайно пък да мине и войска, която идела да смени пограничната войска. Бегът им казва, и те тръгват да ни търсат. А пък ние срещу конака на самия бег бехме влезли в един запустял хан. Чакахме съдържателя на хана да ни донесе храна — не дойде. Куриерът излезе сам да донесе храна. Влахът вижда войска до хана, и като не може вече да се дръпне вътре, смесва се с войската, а бегът го пита, не е ли виждал нас.

Той казал, че не — той си бил овчар! И така прекарахме него ден. На третия ден вече бехме в Костурския край, в село Джупанища. Тук вече селото заварихме организирано". Най-старият организатор в Костурско е бил покойният Лазар поп Трайков. Попов вече заварил във всеко село учредена „комисия"; тя ще го посрещне. Казали му, че четата се намира в село Дъмбени. Тогава в същност е имало две Костурски районни чети: едната я водил Никола Андреев (родом от село Мокрени, Костурско), а другата Георги Папанчев (род. от Сливен, запасен подпоручик). Тези били дошли, изпратени от Центр. Комитет, след като Попова и другарите му гърците беха заловили и хвърлили в затвор. В село Дъмбени Попов се срещнал с ръководителите на Костурския район (те тогава се движили заедно с четата) Васил Чакаларов, Пандо Кляшев, Лазар поп Трайков, Манол Разов и Михаил Николов. Попов тръгнал заедно с тех. След неколко дена, като съобщили ръководителите на Битолското си началство, че Попов е пристигнал, заповедано е било на Папанчева да отиде в Леринско, а Попов останал за войвода в Костурско и поел четата на Папанчева.

Проф. Д-р Л. Милетич.